

УДК 37.091.12:005.963+37.091.113

Дивак Володимир Валерійович, молодший науковий співробітник Інституту інформаційних технологій і засобів навчання Академії педагогічних наук України

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДИРЕКТОРІВ ШКІЛ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Анотація

У статті досліджуються актуальні питання вдосконалення економічної компетентності директорів шкіл для більш ефективного управління економічною діяльністю загальноосвітніх навчальних закладів.

Ключові слова: компетентність, економічна компетентність, директори шкіл, післядипломна педагогічна освіта.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Управління економічною діяльністю загальноосвітніх навчальних закладів забезпечує одні з найважливіших характеристик сучасних економічних перетворень в освіті, що у свою чергу, підносить значущість професійної компетентності директора школи, його готовності до здійснення управлінських функцій з урахуванням соціально-педагогічних умов роботи навчального закладу.

Переосмислення теорії управління школою, поява нових управлінських функцій зумовлює нові вимоги до підготовки керівників загальноосвітніх шкіл.

Останнім часом питання професійної готовності до управління загальноосвітніми навчальними закладами інтенсивно почали розроблятися на методологічному, теоретичному та частково технологічному рівнях.

У сучасних умовах демократизації суспільства, зміни змісту й структури освіти, зростання автономності діяльності загальноосвітніх навчальних закладів особливого значення набувають питання підготовки директорів ЗНЗ до управлінської діяльності. В умовах ринкової економіки й зростання конкурентоспроможності спеціалістів у всіх соціальних сферах посилюються вимоги до їх професійної діяльності в цілому і, зокрема, до економічної компетентності керівників ЗНЗ.

Питання професійної компетентності педагогічних працівників та професіоналізм їх діяльності ставали предметом дослідження протягом усього ХХ

століття, а керівників освіти (директорів ЗНЗ) лише з 70–80-х років минулого століття.

Сучасному керівникові доводиться працювати у період розширення та оновлення функціональних обов'язків управлінської діяльності. До сфери педагогіки увійшли такі поняття, як освітні послуги, якість освіти, конкуренція між навчальними закладами. Керівники навчальних закладів мають бути зацікавлені в отриманні знань з менеджменту та маркетингу в освіті, оскільки вони самі стають менеджерами, управляють педагогічною системою школи, її розвитком, організовують і стимулюють професійну діяльність підлеглих, вивчають попит на освітні послуги, забезпечують їх якість, вступають у фінансово-господарські відносини, намагаючись дотримуватися відповідності показників роботи навчального закладу державним стандартам освіти, утримувати його конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг.

Професійне навчання директорів ЗНЗ в Україні здійснюється в основному системою післядипломної педагогічної освіти, головним структурним підрозділом якої став Університет менеджменту освіти АПН України, що об'єднав навколо себе регіональні інститути післядипломної педагогічної освіти. Зазначені інституції займаються підготовкою і перепідготовкою директорів ЗНЗ шляхом організації і реалізації різних форм навчання. В останні роки здійснюється підготовка управлінців для освітньої галузі за спеціальністю «Управління навчальними закладами» (8000009) та «Менеджмент організацій» (8050201).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор. Питання діяльності вищої школи в аспекті підготовки педагогічних кадрів на засадах компетентісного підходу розглядаються у працях В.Г. Кременя, І.Д. Беха, С.У.Гончаренка, О.В. Овчарук, О.С. Падалки, О.Я. Савченко, М.Б. Євтуха, М.Д.Ярмаченка та ін. Шляхи вдосконалення економічної підготовки педагогічних кадрів у системі неперервної освіти досліджували М.В. Вачевський, Л.І.Даниленко, Г.А. Дмитренко, В.І. Коміренко, В.В. Крижко, Г.Є. Левченко, В.М. Мадзігон, В.І. Саюк, Є.М. Павлютенкова, О.Т. Шпак та ін.

Виділення невирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Дослідження стану сформованості економічної компетентності директорів ЗНЗ підтверджує, що економічний компонент професійної

освіти директорів ЗНЗ не відповідає сучасним вимогам до їх професійної діяльності та освітнім стандартам. Переважна більшість директорів ЗНЗ не завжди акцентують увагу на виявленні власного рівня сформованості економічної компетентності та її розвитку. Тому пріоритетами післядипломної освіти є розробка і обґрунтування шляхів підвищення економічної компетентності директорів ЗНЗ.

Одним із засобів зупередження формалізму в управлінській діяльності є підвищення компетентності і фахової майстерності керівників загальноосвітніх навчальних закладів як суб'єктів менеджменту [1].

Терміни «компетентність», «компетенція» дедалі більше поширюються в педагогічній освіті і науці, і тлумачаться у різних контекстах, у визначенні стратегії неперервної освіти або обґрунтуванні технології професійної підготовки педагогічних працівників.

Поряд із діяльнісним та особистісним підходами у навчанні ідеї компетентнісного підходу в Україні з'явилися в ході підготовки проектів «Рівний доступ до якісної освіти» та «Рамки Національного курикулуму» і розглядається як зміна ціннісних орієнтирів та цілей освіти, відкритого замовлення на зміст освіти [4, с. 189]. Орієнтація на формування вмінь і навичок, узагальнених способів діяльності, що лежать в основі компетентностей, були розкриті в роботах таких вітчизняних педагогів, як Л.І. Даниленко, О.В. Овчарук, О.І. Пометун, Л.М. Карамушка, А.К. Маркова, В.І. Маслов.

Мета статті – показати, що розвиток економічної компетентності директорів загальноосвітніх навчальних закладів у системі підвищення кваліфікації покращить управління економічною діяльністю школи.

Окреслюючи у найбільш узагальненому вигляді основні загальноцивілізаційні тенденції, що утворюються в ХХІ столітті, визначаючи шляхи модернізації національної освіти, науковці наголошують на необхідності переходу від кваліфікації до компетенції, що дозволяє людині знаходити вирішення питань у будь-яких професійних та життєвих ситуаціях.

Під компетентністю керівників освіти вчені розуміють спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, що набуваються у процесі навчання. Вони дозволяють керівникам визначити, тобто ідентифікувати і розв'язати, незалежно від ситуації, проблеми, характерні для певної сфери діяльності.

На нашу думку, компетентність — це категорія, що належить до сфери відносин між знаннями та практичною діяльністю людини. Компетентність – це інтегральна характеристика особистості, що включає певний рівень інформованості, обізнаності, знань, досвіду, певний рівень підготовленості (прості і складні уміння, навички), а також поєднання значущих особистісних якостей і здібностей, вироблення ставлень, необхідних для успішної дієвості в рамках професії.

У сучасній стратегії розвитку загальної середньої освіти України визначено означити такі основні положення:

- категорія «компетенції» є наслідком сучасної економіки і сучасного підходу до людських ресурсів, для постійної адаптації до умов життя, праці, а також інноваційних технологій;
- компетентісно-орієнтований підхід в освіті вимагає формування в директорів шкіл «знаннєвої» бази та комплексу навичок, умінь, елементів функціональної грамотності, ставлень як соціально зумовлених дій людини в типових ситуаціях.

На основі аналізу освітньо-кваліфікаційної характеристики (ОКХ) зі спеціальності «!Управління навчальними закладами» (8000009) ми виокремили знання і вміння, що необхідні директорам для професійного управління економічною діяльністю навчального закладу.

Для професійного управління економічною діяльністю ЗНЗ директорам необхідні **знання:**

а) методологічні та законодавчо-нормативні:

- основ трудового законодавства;
- основ законодавства про освіту в Україні;
- положення про середню загальноосвітню школу;
- нормативно-інструктивних матеріалів щодо укріплення навчально-матеріальної бази, адміністративно-господарських і фінансових питань роботи школи;

б) загальнотеоретичні і методичні:

- адміністративних методів управління;
- економічних основ управління;
- характеристик показників щодо ефективності економічної діяльності праці;

в) організаційно-технологічні:

- основних функцій і аспектів управління економічною діяльністю школи;
- методів і етапів розробки економічних рішень;
- принципів і вимог до планування економічної діяльності в школі;
- видів, форм і методів планування економічної діяльності школи;
- основ фінансово-господарської діяльності директора школи;

вміння:

а) діагностико-прогностичні:

- застосовувати методи математичної статистики під час обробки зібраної документації;
- систематизувати й аналізувати зібрану інформацію;
- визначати перспективні економічні питання розвитку школи;

б) організаційно-регулятивні:

- специфіку економічної системи школи;
- об'єктів і структури управління економічною діяльністю в школі;
- методів і етапів розробки економічних рішень;
- основ фінансово-господарської діяльності директора школи;
- видів і порядку здійснення матеріального стимулювання колективу;
- критеріїв оцінки економічної діяльності школи;
- основних напрямів роботи директора школи зі зміцнення матеріальної бази;

в) контрольно-коригуючі:

- контролювати дотримання правил діловодства у школі;
- контролювати фінансово-господарську діяльність школи;
- контролювати своєчасне та ефективне здійснення прийнятих рішень;
- розробляти нові економічні рішення на основі аналізу підсумкової інформації [2, с. 87].

Директори ЗНЗ повинні мати знання і навички з менеджерських, маркетингових, господарських та фінансових питань, що є складовими їх економічної компетентності.

Менеджерська складова передбачає наявність вмінь управління педагогічним колективом, розроблення раціональних форм організації управління, організації економічної діяльності. Обґрунтування альтернативних стратегій економічної

діяльності, а також механізм їх реалізації; на основі ринкових досліджень; вивчення можливостей діяльності інших ЗНЗ; аналізування ефективності економічних зв'язків з урахуванням поділу праці; прийняття рішення щодо реалізації продукту та каналів надходження ресурсів; укладання угоди з постачальниками та споживачами і забезпечення їх реалізації.

Господарська складова передбачає знання і вміння проведення економіко-аналітичних та інформаційних досліджень у сфері педагогічної діяльності; розроблення стратегічних напрямів розвитку економічної діяльності школи, забезпечення конкурентоспроможності ЗНЗ; моделювання ситуацій економічних відносин у сфері педагогічної діяльності; уміння аналізувати кризи і конфлікти в економічних відносинах та їх вплив на ЗНЗ; вибирати шляхи, методи та способи врегулювання та розв'язування конфліктів; формувати пропозиції щодо шляхів і способів поведінки в конкретних ситуаціях; виявляти проблемні ситуації; формувати цілі та критерії оптимізації; генерувати альтернативні рішення; елементи економічних досліджень; застосовувати колективне прийняття рішень; знання основ діловодства в управлінській діяльності та ін.

Маркетингова складова передбачає знання і вміння планувати та прогнозувати економічну діяльність ЗНЗ. Здійснення сценарію бізнес-планування, використання економічного аналізу, маркетингові дослідження діяльності школи; використання сучасних методик, проведення аналізу і розрахунку основних економічних показників економічної діяльності школи; на основі даних статистичної звітності та бухгалтерського обліку з основних господарських операцій оцінювати виробничо-економічний потенціал ЗНЗ, розраховувати обсяги діяльності та динаміку розвитку, здійснювати довгостроковий прогноз; знання основних правил патентознавства.

Фінансова складова передбачає знання основ фінансової діяльності директорів ЗНЗ; основних напрямків роботи директорів шкіл щодо зміцнення матеріальної бази; діяльності у сфері грошово-кредитних відносин; певних знань з бухгалтерії.

Під економічною компетентністю директорів ЗНЗ ми розуміємо систему економічних категорій, що окреслюють цілісну суть виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних та духовних благ, формування економічного мислення з метою забезпечення ефективної діяльності навчального закладу.

Для ефективного управління економічною діяльністю навчального закладу директорам ЗНЗ необхідна економічна освіта. Тому актуальним є отримання директорами ЗНЗ економічної освіти [7].

У зв'язку з цим зростають роль і значення економічної підготовки директорів ЗНЗ, їх методологічної, теоретичної і методичної освіченості.

Аналіз методологічних і теоретичних питань, а також змісту, форм, методів економічного забезпечення ефективного функціонування ЗНЗ дають можливість визначити перелік вимог до економічної підготовки директорів ЗНЗ. Цей перелік передбачає наявність:

- сучасного економічного мислення як складової частини мислення професійного педагога-менеджера на рівні, достатньому для аналізу явищ економічного життя;
- спеціальних знань з економічної теорії, менеджменту, маркетингу освіти, економіки промислового і сільськогосподарського виробництва, економіки освіти і шкільного виробництва;
- умінь і навичок економічної діяльності;
- економічно значимих якостей особистості;
- знань теорії і методики економічного виховання учнів і наявність відповідних педагогічних умінь і навичок, серед найважливіших з них є педагогічний аналіз економічного виховання;
- позитивне ставлення до ефективної економічної діяльності школи [1].

Дати основи цих знань і почати формування економічної компетентності директорів ЗНЗ покликана система післядипломної педагогічної освіти.

Мережа закладів, що забезпечують надання зазначених освітніх послуг, складається з 27 регіональних інститутів післядипломної педагогічної освіти, де підвищують свою кваліфікацію 83% педагогічних працівників; Університету менеджменту освіти Академії педагогічних наук України, що забезпечує 3% підвищення кваліфікації керівників освіти; інститутів післядипломної освіти або факультетів підвищення кваліфікації, що функціонують при провідних педагогічних університетах, де навчаються біля 14% педагогів.

Крім того, близько п'яти останніх років у державі при Університеті менеджменту освіти, деяких ОІППО та педагогічних університетах існує практика

магістерської підготовки менеджерів освіти за спеціальністю «Управління навчальними закладами», що забезпечує набуття магістрантами знань, умінь та навичок з основ управління навчальними закладами, формує певний рівень професійної компетентності керівників навчальних закладів.

Базовими дисциплінами, що забезпечують теоретичний та практичний рівень розвитку економічної підготовки магістрів менеджерів освіти за спеціальністю «Управління навчальними закладами» є: економіка освіти, стратегічний менеджмент в освіті, кадровий менеджмент в освіті, маркетинговий менеджмент в освіті, управлінський облік, управління установами та закладами освіти, де студенти можуть отримати економічні знання, уміння і навички.

Важливою ланкою неперервного підвищення кваліфікації директорів шкіл є система післядипломної педагогічної освіти, що зорієнтована на підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації директорів ЗНЗ в нових умовах, забезпечивши навчання з економіки, бізнесу, менеджменту, маркетингу, інтелектуальної власності, економічної інформації та інших економічних дисциплін. І тому на сучасному перехідному етапі економічна підготовка директорів ЗНЗ перетворюється на чинник прискореного переходу до ринкових відносин господарювання.

Висновки. Наше дослідження базується на використанні компетентісно-орієнтованого підходу. Отримання сучасної економічної освіти директорами шкіл для формування та розвитку економічних знань, що орієнтовані на поглиблений аналіз економічних процесів, оволодіння основами фінансово-економічної системи освіти, умінням визначати нову економічну стратегію; ефективного управління матеріальними, фінансовими та людськими ресурсами; вивчення динаміку споживчого попиту; впливу на формування ринку освітніх послуг за допомогою педагогічних і управлінських засобів.

В умовах реформування освітньої галузі особливого значення набуває підвищення економічної компетентності директорів ЗНЗ.

Рівень економічної компетентності директорів шкіл України не сприяє сталому розвитку загальної середньої освіти.

Під економічною компетентністю директорів ЗНЗ ми розуміємо процес і результат передачі засвоєних економічних категорій, що окреслюють цілісну суть

виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних та духовних благ, формування економічного мислення з метою забезпечення ефективної діяльності ЗНЗ.

Складовими економічної компетентності є: менеджерська, маркетингова, адміністративна, фінансова.

Професійне навчання директорів ЗНЗ з економічної освіти в Україні здійснюється в основному системою післядипломної педагогічної освіти, головним структурним підрозділом якої є Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти Університету менеджменту освіти АПН України, що об'єднав навколо себе обласні інститути післядипломної педагогічної освіти.

Економічну підготовку директорів ЗНЗ складають знання та вміння, які вони отримують в системі неперервної економічної освіти з теоретичними і технологічними компонентами, системою економічних знань, умінь та навичок, загальнопедагогічною підготовкою директорів шкіл. Економічна підготовка, будучи складовою професійно-педагогічної підготовки, може успішно здійснюватися за певного організаційного і методичного забезпечення.

Список використаних джерел

1. *Даниленко Л.І.* Оновлення змісту та організаційної структури навчання керівних кадрів в інституті підвищення кваліфікації // *Директор школи.* –2000. – №18 – С. 1–2.

2. *Даниленко Л.І.* Модернізація змісту, форм та методів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи. Монографія. – К.: Логос, 1998. – 140 с.

3. *Королюк С.В.* Професійна компетентність керівника загальноосвітнього навчального закладу як складова його управлінської культури // *Імідж сучасного педагога.* – 2005. – №9–10. – С. 45–48.

4. *Королюк С.В.* Розвиток управлінської культури керівника ЗНЗ у процесі підвищення кваліфікації // *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова.* Вип.2 (12). – К.: НПУ, 2004. – С. 82–85.

5. *Кремень В.Г.* Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи). – К.: Грамота, 2003. – 216 с.

6. *Маслов В.І., Чепурна Н.М., Шпак О.Т.* Управлінська компетентність керівника школи. – Черкаси, 1996. – 115 с.

7. *Маслов В.І.* Наукові засади визначення змісту підвищення кваліфікації та підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів // Післядипломна освіта в Україні. – 2002. – №2. – С. 63–66.

8. *Шпак О.Т.* Особливості управління процесом економічної освіти вчителів // Молодь і ринок. – 2006. – №1(16). – С. 23–32.

ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ДИРЕКТОРОВ ШКОЛ В СИСТЕМЕ ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Дывак В.В

Аннотация

В статье рассматриваются актуальные вопросы усовершенствования экономической компетентности директоров школ для более эффективного управления экономической деятельностью общеобразовательных школ.

Ключевые слова: компетентность, экономическая компетентность, директора школ, последипломное педагогическое образование.

FORMATION OF ECONOMIC COMPETENCE OF PRINCIPALS IN THE SYSTEM OF POSTGRADUATE PEDAGOGICAL EDUCATION.

Dyvak V. V.

Resume

The article considers the questions concerning the improvement of economic competence of principals for more efficient control of economic activity in comprehensive schools.

Keywords: competence, economic competence, principals, postgraduate pedagogical education.